

Révész Béla tudományos munkatárs,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Politológiai Tanszék

Nagy Imre tamizdat¹

1.

A Nagy Imre-per 1958. június 9-én (újra)kezdetett tárgyalásán egy kevésbé lényegesnek látszó, ám mégis vissza-visszatérő mozzanat is jelezte, hogy a BHÖ. 1. pont szerint „az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, illetve mozgalom” tényállás megvalósítására vonatkozó jogi és ténybeli bizonyítékokat mennyire differenciálatlanul és esetlegesen kívánta felhasználni preconcepcionált ítélete igazolására Vida Ferenc, a Legfelsőbb Bíróság Népbírószáki Tanácsának elnöke. Maga a történet önmagában akár jelentéktelen is maradhatott volna, ha Vida Ferenc nem éppen annak bizonyítására kívánta volna felhasználni, hogy Nagy Imre az államellenes szervezkedéshez csatlakozva „maga és társainak kollektív tevékenysége folytán lépésről-lépésre egyre mélyebben merül el a fertőben”. Az ítélet is visszatért arra a kriminalizált helyzetre, hogy Nagy Imre korábbi „elmefuttatásai” egy részét – amelyekben a „a ténylegesen elkövetett hibákat eltúlozta”, „az MDP vezető szerveiben történeteket pletykaszerűen szellőztette” továbbá „egyenlőségi jelet tett a támadó jellegű imperialista tömb-politika és ellensúlyozására létrejött védelmi szövetség között” – az angol követség egyik munkatársával kijuttatták nyugatra, amit azután „ez a hazaáruló banda több tízezer példányban kinyomtatott, illegálisan be akarták juttatni Magyarországra is, mint a Szovjetunió és Magyarország elleni rágalomhadjárat egyik leghatásosabb fegyverét”².

¹ A tamizdat olyan külföldön megjelent publikáció, amelynek hazai terjesztését tiltották, mégis gyakran bekerült a kommunista országokba, így Magyarországra is. Haraszti Miklós: Civil kurázsitól civil társadalomig. A magyar szamizdat két évtizede. In: Szamizdat. Alternatív kultúrák Kelet- és Közép-Európában 1956-1989. Stencil Kiadó – Európai Kulturális Alapítvány, Bp., 2004. 74. o.

² Nagy Imre és társai bírósági iratok. Ítélet Nagy Imre és társai ügyében. 56. o. TB. NB. 003/1958-18. sz. ABTL V-150.000/73.

Az iratok kicsempészésének kérdése a vizsgálati eljárás során is előtérbe került, amelyekről Nagy Imre már akkor úgy nyilatkozott, hogy senkinek megbízást nem adott arra, hogy kijuttassa külföldre tanulmányait és erről nem is volt tudomása.³ A bírósági tárgyalás harmadik napján, június 11-én, szerda délelőtt tanúként meghallgatott Regéczy-Nagy Lászlót⁴ azonban szinte kizárólag az említett iratokkal kapcsolatosan faggatta a bíróság. Vallomásában Regéczy elmondta: „1957. február elején Göncz Árpád⁵ barátom azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy kérdezzem meg Coope⁶ követségi titkárt, hogy hajlandó lenne-e Nagy Imre politikai hagyatékát kijuttatni külföldre. Erre azért van szükség, mert Nagy Imre hagyatékát őrző elvtárs külföldre akar távozni, de-nincs kapcsolata a kinti emigráns szervezetekkel. Coope-pal én ezt közöltem, aki azt mondta nekem, hogy közvetlenül az emigráns szervezetekhez ő ezt nem juttathatja el, de felsőbb hatóságainak hajlandó átadni az anyagot.

A választ elvittem Göncz Árpádnak, aki hajlandó volt Coope feltételeit elfogadni. A Statisztikai Hivatal háta mögött egy kis utcában találkoztam Göncz Árpáddal. Én a követség kocsiján mentem oda. Átadott egy papírsomagot, melynek tartalmáról akkor nem volt módomban meggyőződni. Én ezt az anyagot elvittem a Tácsics Mihály u. 3. sz. alá. Ott láttam, hogy az anyag tartalmaz negyedíves papírokon kb. 300 gépelt oldalt.

Az első lap aljára Nagy Imre neve volt gépelve. Láttam néhány fejezet-címet is. Ilyen volt a NEP-korszak sajátosságai, 1953. júniusi politika, a szocialista újratermelés kérdései.”⁷

³ Nagy Imre és társai. Vizsgálati dosszié. MOL XX-5-h. 12. d. 3. k.

⁴ Regéczy-Nagy László ekkor már egy éve, 1957. júniusától letartóztatásban volt. Korábban – közel egy évtizedig – az angol követség gépkocsivezetőjeként dolgozott. A Bibó István-perben 1958. augusztus 2-án hozott ítéletben 15 év szabadságvesztésre ítélték.

⁵ Göncz Árpád 1956. november 4. után részt vett a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom által az indiai nagykövetnek készített memorandumok összeállításában és átadásában. 1957 februárjában segítséget nyújtott Nagy Imre kéziratának külföldre juttatásában. 1957 májusában letartóztatták. Zárt tárgyaláson a Bibó István és társai-perben a Legfelsőbb Bíróság 1958. augusztus 2-án életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.

⁶ Helyesen Cope. 1956-ban az angol követség kultúrattaséja volt.

⁷ Nagy Imre és társai. Bírósági iratok. A június 9-15-i tárgyalások jegyzőkönyve magnetofonszalagról leírva. MOL XX-5-h. 27. d. 3. dosszié, 35. o.

A titoktartás, az igazmondás kötelességére, valamint arra történt figyelmeztetés után, hogy önmagát nem köteles vallomása során bűncselekménnyel terhelni, vallja:

1957. február elején Göncz Árpád barátom azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy kérdezzem meg Coope követtségi titkárt, hogy hajlandó lenne-e Nagy Imre politikai hagyatékát kijuttatni külföldre. Erre azért van szükség, mert Nagy Imre hagyatékát őrző elvtárs külföldre akar távozni, de nincs kapcsolata a kinti emigráns szervezetekkel.

Coope-pal én ezt közöltem, aki azt mondta nekem, hogy közvetlenül az emigráns szervezetekhez ő ezt nem juttathatja el, de felsőbb hatóságainak hajlandó átadni az anyagot.

A választ elvittem Göncz Árpádnak, aki hajlandó volt Coope feltételeit elfogadni.

A Statisztikai Hivatal háta mögött egy kis utcában találkoztam Göncz Árpáddal. En a követtség kocsiján mentem oda. Átadott egy papírcsomagot, melynek tartalmáról akkor nem volt módomban meggyőződni. En ezt az anyagot elvittem a Tánácsics Mihály u. 3. sz. alá. Ott láttam, hogy az anyag tartalmaz negyedik éves papírokon kb. 300 gépelt oldalt. Az első lap aljára Nagy Imre neve volt gépelve. Láttam néhány fejezet-címet is. Ilyen volt a Nep. korszak sajátosságai, 1953. júniusi politika, a szocialista újratermelés kérdései, Láttam még egy kis levelet is, de ez nem volt a kezembé. Láttam egy piros tetejű bróssurát is, melynek címe az volt: "A kommunizmus gyermekbetegsége."

Elnök: Felmutat tanunak egy bróssurát.

Tanu: Nem ez volt a boríték, az piros volt. Májusban közölte velem Gönczi, hogy a kézirat őrzőjét Kardos Lászlót letartóztatták.

Elnök: Felmutatja a nyomozati iratoknál elfekvő külföldön kinyomtatott Nagy Imre műveit tartalmazó kiadványokat, i. r. Nagy Imre műveiről.

I. r. Nagy Imre vádlott észrevétele: A vizsgálat során közölték velem, hogy idegen nyelven is megjelent a művem. A felmutatott anyag tartalma az én írásom. Az egyes fejezetekben, a sorrendben vannak differenciák, de az anyag érdemben az én írásom. Ezeket az MDP. Központi Vezetősége részére írtam. 1955-ös márciusi határozatot követő időben írtam az anyagot a Központi Vezetőség tudtával. Szeptemberben, vagy októberben lettem kész vele. Az anyagot benyújtottam a Központi Vezetőséghez, utána kizártak a pártból. Arról nem volt tudomásom, hogy ez kikerült külföldre. Senkinek megbízást nem adtam arra, hogy juttassa ki. Az anyag elvi elméleti párt álláspontok tisztázása, elemzése a velem szemben felvetett bírálatoknak. A tartalma olyan, amellyel a Központi Vezetőség számos tagja egyetértett, Kádár János is. Nem érztem a felelősségemet abban, hogy külföldre került. Ezért a felelősséget nem is vállalom. A tartalma bűnper tárgyát nem képezheti.

Elnök: Regéczy Nagy László tanu kihallgatását befejezettnek nyilvánítja.

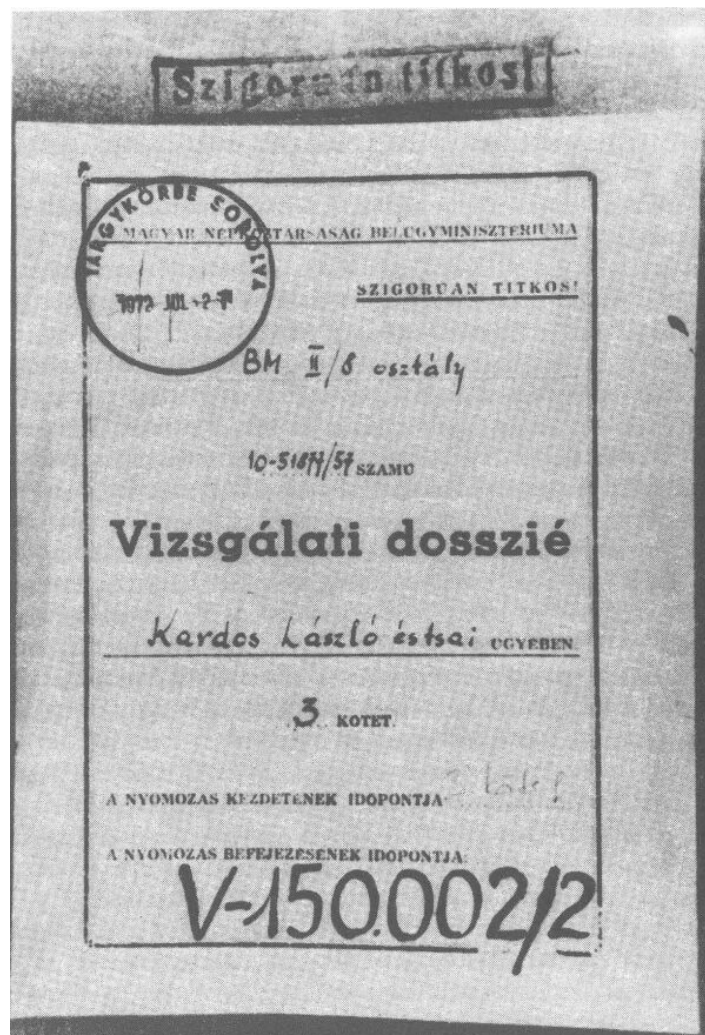
Regőczy vallomásában nem került szóba Kardos László⁸ neve, pedig a sokszereplős történet igazi jelentősége az ő és öt másik társának⁹ perében teljesedett ki, amelynek – már Nagy Imréék halálos ítéletének végrehajtását követően – fő vádpontja éppen Nagy Imre iratainak külföldre juttatása volt. Az 1958. július 5-én keltezett vádirat szerint „Kardos Lászlót, amikor a politikai helyzet értékelése közben arra az álláspontra jutottak – tekintettel arra, hogy egy Nagy Imre per várható, éppen Nagy Imre érdekében – nyilvánosságra kellene hozni Nagy Imre politikai nézeteit, kéziratait a külföldre való kijuttatása és kinyomtatása útján. A szóban forgó kézirat külföldre való kijuttatása végett Kardos László felvette a kapcsolatot dr. Göncz Árpáddal, aki a kijuttatásra vonatkozóan pozitív választ adott. Ezt közölte Kardos László Újhegyi Gyulával¹⁰, majd összeállították a kéziratokat közzétéve az »Erkölc és etika«, valamint a »Nemzetközi kapcsolatok öt alapelvét«. Megírták a bevezető

⁸ A korábbi NÉKOSZ-vezető Kardos László a forradalom idején tagja lett a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának. Nagy Imre iratainak külföldre juttatásáért életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

⁹ A Kardos-per II-VI. rendű vádlottai: Márkus István, Herpai Sándor, Józsa Péter. Kemény István, Újhegyi Gyula voltak.

¹⁰ Újhegyi Gyula 1956-ban a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára volt. Kardos László perének hatodrendű vádlottjaként három évi szabadságvesztésre ítélték.

szöveget, amelyet zömmel Újhegyi Gyula fogalmazott, továbbá a kiadással kapcsolatos egyéb technikai, általuk szükségesnek tartott feltételeket rögzítették. Ezután Kardos László az anyagot a »Minitúr« eszpresszóban az aktatáskák kicserélésén keresztül átadta dr. Göncz Árpádnak, aki azt az angol követség egyik tisztviselője kapcsán külföldre, a Strassburgban székelő »Magyar Forradalmi Tanács«¹¹ részére juttatták el, ahol tudomásunk szerint több nyelven kinyomtatták, köztük magyar nyelven is, s Magyarországra több száz példányt küldtek illegális úton, hamisított fedőlappal.»¹²

Az említett „bevezető szöveg”, mint „Előzetes megjegyzés” került Nagy Imre dolgozatai elé és pontosan tükrözi a tanulmányok keletkezésének körülményeit: : „Ezt a

¹¹ A magyar politikai emigráció által létrehozott Magyar Forradalmi Tanács 1957. január elején Strasbourgban tartotta meg alakuló konferenciáját.

¹² Vádirat Kardos László és társai ellen a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és más bűntettek miatt. Legfőbb Ügyész 1958. Bfl. 60. 103. sz. ABTL V-150.002/2. Közli: Pogány Mária (szerk.) Kardos László börtönírásai 1957-1963. Gondolat, 1992. 99-108. o.

könyvet Nagy Imre írta, aki 1953 nyarától 1955 tavaszáig és 1956. október 24-től 1956. november 12-ig Magyarország miniszterelnöke volt. A kéziratot a szerző 1955 nyarán kezdte el írni és 1956 tavaszán fejezte be. Az anyag végleges formát 1956 nyarán öltött. A munka megírásával az volt a szerző célja, hogy kifejtse politikai nézeteit a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége előtt – főleg azokkal a vádakkal szemben, amelyeket az első miniszterelnöksége alatti ténykedése és megnyilatkozásai miatt ellene emeltek. A kéziratot 1956 augusztusában a szerző avval a megjegyzéssel adta át nekem, hogy sürgősen tegyem meg észrevételeimet, mert rövid időn belül be akarja nyújtani a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének. Az ismeretes események miatt erre nem kerülhetett sor és a kézirat nálam maradt. Mivel azonban nagy Imrével szemben újabban – a második miniszterelnöksége idején kifejtett működésével kapcsolatban – a legkülönbébb vélemények és vádak hangoznak el, úgy vélem, hasznos szolgálatot teszek a magyar népnek, ha a hazai és a nemzetközi közvélemény helyes tájékoztatása céljából a nyilvánosság elé bocsátom Nagy Imre művét, amelyből a szerző tényleges politikai nézeteit az olvasó világosabban megismerheti. A kinyomtatott szöveg teljes egészében Nagy Imre írása; semmit nem adtam hozzá, semmit nem hagytam ki belőle. A műben előforduló események, hivatkozások és határozatok könnyebb megértésére kronológiát állítottam össze, amit a könyv végén talál az olvasó. A kiadás rendkívüli körülményei és nehézségei miatt maradt a kelleténél több sajtóhiba a könyvben.

1957. március 15-én. A kézirat megőrzője.”

Ezt a könyvet Nagy Imre írta, aki 1953 nyarától 1955 tavaszáig és 1956 október 24-től 1956 november 12-ig Magyarország miniszterelnöke volt. A kéziratot a szerző 1955 nyarán kezdte írni és 1956 tavaszán fejezte be. Az anyag végleges formát 1956 nyarán öltött. A munka megírásával az volt a szerző szándéka, hogy kifejtse politikai nézeteit a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége előtt—főleg azokkal a vádakkal szemben, amelyeket az első miniszterelnöksége alatti ténykedései és megnyilatkozásai miatt ellene emeltek.

A kéziratot 1956 augusztusában a szerző avval a megjegyzéssel adta át nekem, hogy sürgősen tegyem meg észrevételeimet, mert rövid időn belül be akarja nyújtani a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének. Az ismeretes események miatt erre nem kerülhetett sor és a kézirat nálam maradt.

Mivel azonban Nagy Imrével szemben újabban—a második miniszterelnöksége idejében kifejtett működésével kapcsolatban—a legkülönbébb vélemények és vádak hangoznak el, úgy vélem hasznos szolgálatot teszek a magyar népnek, ha a hazai és a nemzetközi közvélemény helyes tájékoztatása céljából a nyilvánosság elé bocsátom Nagy Imre művét, amelyből a szerző tényleges politikai nézeteit az olvasó világosan megismerheti.

A kinyomtatott szöveg teljes egészében Nagy Imre írása; semmit nem adtam hozzá, semmit nem hagytam ki belőle. A műben előforduló események, hivatkozások és határozatok könnyebb megértésére kronológiát állítottam össze, amit a könyv végén talál meg az olvasó.

A kiadás rendkívüli körülményei és nehézségei miatt maradt a kelleténél több sajtóhiba a könyvben.

1957 március 15-én.

A kézirat megőrzője.

Súlyosbította Kardos László helyzetét, hogy a vádiratban foglaltak nem túloztak, annak állításait kezdettől fogva bátran és öntudatosan magára vállalta: „Nagy Imre kéziratával én egyetértettem. Egyetértettem Nagy Imrével, mert egy rendes, becsületes embernek tartom. Előrelátható, hogy Nagy Imrét és társait előbb-utóbb bíróság elé akarják állítani. Politikus ember vagyok, a sajtó hangja és a közhangulat az októberi események miatt a Nagy Imre-féle pártellenzékot teszi felelőssé. Ebből nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb sor fog kerülni a felelősségrevonásra. Elhatároztam, hogy tudják meg az igazságot pro és kontra. Nagy Imre kéziratát – amely Rákosi, az akkori KV és Politikai Bizottság támadásaival szemben védekezik – elhatároztam, hogy kiküldöm, ezzel kontrakarírozhatom az esetleges Nagy Imre-féle pert, mert ennyivel tartozom Nagy Imrének.”¹³

Göncz Árpád is Kardos László kezdeményező szerepére emlékezett vissza: „Kardos azzal keresett meg, hogy van Nagy Imrének egy anyaga, amit azért kéne külföldre kijuttatnunk, hogy – ha Nagy Imrét bíróság elé állítják – bizonyítani lehessen, hogy Nagy Imre igenis kommunista volt. Megkerestem Regéczy-Nagy László barátomat, ő volt a mi ügyünkben a harmadrendű vádlott, és az ő lakásán találkoztam Cope-pal. Regéczy Laci páncélos hadapródként került ki a frontra annak idején, Nagyváradon volt, utána az angol követségen szolgált Cope sofőrjeként. Cope vállalta is, hogy kijuttatja a dokumentumot. Akkor már követtek bennünket – ez kiderült a tárgyaláson –, mégis úgy szervezték meg a kéziratnak a kivitelét, hogy az szinte detektívregénybe illett. Én március 14-én kaptam meg az iratokat Kardos Lacitól a »Minitúr« eszpresszóban, aki aktatáskával hozta, a táskát letette és otthagya, majd fogta az enyémet, és továbbment. Én ott maradtam. Az aktatáskát utána percre pontosan kellett átadnom egy ilyen és ilyen utca közepén, a nem tudom hányas számú ház előtt, mentében egy kocsinak. A kocsni rendben meg is jelent, egy fogadásról jött, amelyet az egyik angol tisztviselőnél tartottak, és az egyik sörösüveg helyét üresen hagyták, hogy oda tehessék be az írást. Az ki is jutott, és a kéresemnek megfelelően megjelent »A kommunizmus gyermekbetegsége« című Marxizmus füzetek keretében. Nekem először a tárgyalásomon volt a kezemben, megcsonkított példányban, aztán Amerikában láttam az eredetét.”¹⁴

¹³ Kardos László 1957. május 16-i kihallgatási jegyzőkönyve. ABTL V. 150.002-a. Közli: Pogány Mária i. m. 115. o.

¹⁴ Göncz Árpád: „Az eszmék felezési ideje”. Interjú a Magántörténelem- 1956 és a Kádár-korszak című tartalomszolgáltatásban. Az eredeti interjút Hegedüs B. András készítette 1985-1990-ben. http://server2001.rev.hu/oha/index_hu.html

A "Miniatür" presszó

Bp. II. ker. Buday László utca és Rózsahegy utca sarok

Tény, hogy Nyugaton valóban titkos dokumentumként kezelték, illetve jelentették meg Nagy Imre írásait és a sajtó ezen értékelését használta fel a per során Vida Ferenc az eset aránytalan eltúlzására és veszélyének felnagyítására. Az ekkor Londonban megjelenő Irodalmi Újság például különkiadást szentelt a Nagy Imre „1956-os titkos memoranduma” megjelenése hírének¹⁵. Részleteket közölt az anyagból, melyet az alábbi bevezető megjegyzésekkel ajánlott: „(...) A huszonnégy fejezetre oszló, több mint háromszáz gépelt oldalas kézirat egyik példánya megmenekült a megsemmisítéstől. Ezekben a hetekben Magyarországon és a nagyvilágon magyarul és idegen nyelveken nyomtatásban lesz olvasható a titkos memorandum. Az anyag egy része teljesen új megvilágításba helyez egyes világeseményeket, a másik része történelmi dokumentum az októberi forradalmat megelőző korszakból. Az okmányközlés – főleg, ha ilyen jelentőségű okmányról van szó – sok legendát, hazugságot, illúziót és rágalmat tép szét.”

1957. júliusában az Irodalmi Újságnál – és természetesen máshol sem – nem tudhatták, hogy Nagy Imrét három hónappal korábban, 1957. április 14-én Snagovban letartóztatták, és Budapestre szállították. Ráadásul az Irodalmi Újság közlése Nagy Imre visszafogott stílusát¹⁶ – a nyugati sajtóban megszokott módon – saját alcímekkel „bulvárosította”. Így kaphatott a „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdéseiről” című írás a lapban olyan, Nagy Imre nyelvezetétől teljesen idegen alcímeket, mint „Rákosi gyilkos bonapartizmusa”, vagy „Az erkölcsi fertő mindent elönt”. Az írások nyugati nyilvánossága

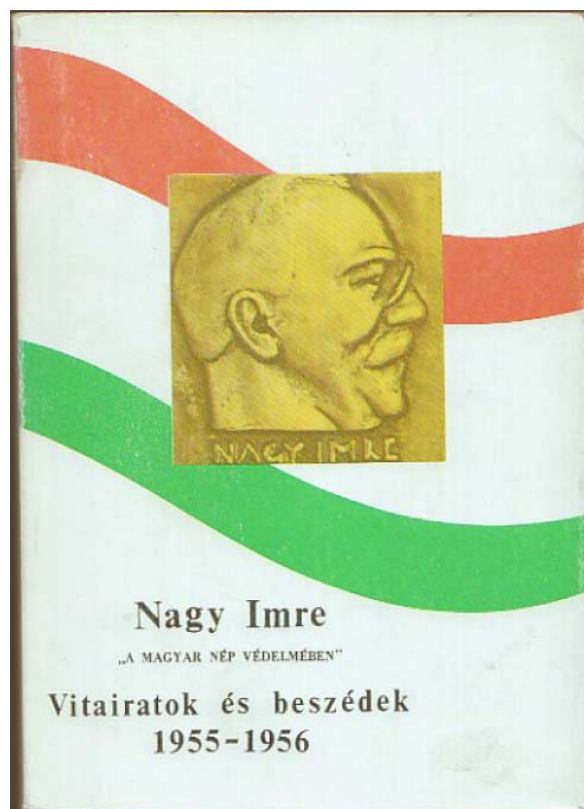
¹⁵ Nagy Imre: „A magyar nép védelmében”. Részletek Nagy Imre 1956-os titkos memorandumából. Irodalmi Újság, 1957. július 15. Különkiadás, 1-2. o.

¹⁶ „Nagy Imre 1955-ben írt sokrészes vitairata (utóbb a 'A magyar nép védelmében' címmel jelent meg Nyugaton) (...) egyszerre világítja meg és burkolja homályba első miniszterelnökségének alapelgondolásait. Mint vádakra felelő vitairat *aggályosan ügyelt a nyelvi és fogalmi rendszer minuciózus tiszteletben tartására.*” (kiemelés – r. b.) Rainer M. János: Nagy Imre és a szovjet kommunizmus Beszélő, 1996, 4. sz. 7. o.

mindenesetre gyorsan az ellene folyó vizsgálati eljárás fontos elemévé váltak. De miként érinthette „A magyar nép védelmében” kiadvány nyugati népszerűsége a hazai „nyilvánosságot”?

2.

Ma az olvasó Nagy Imre: A magyar nép védelmében című tanulmánykötetét leginkább a Párizsi Magyar Füzetek 1984-es kiadásából ismerheti¹⁷.

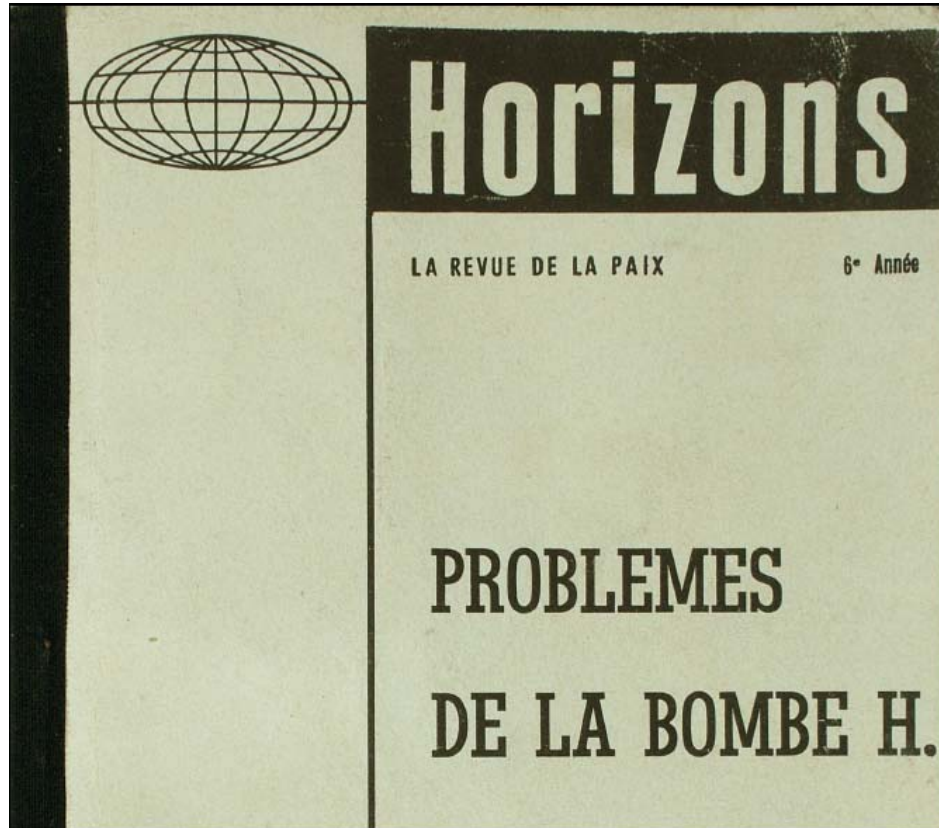

Ritkaságként időnként felbukkan a „Forradalmi Tanács” által Franciaországban publikált első, 1957-es, eredeti kiadás is, igaz, hogy ennek szinte egy időben több változata is megjelent. (A tárgyaláson Vida Ferenc nem mulasztotta el ezt terhelőleg megemlíteni, és öt különböző borítójú kiadványt is felmutatott.¹⁸) Az OSZK katalógusa az egyik példányhoz például megjegyzéséként hozzáteszi: „Álcázó borítócím: Togliatti, Palmiro: La via italiana al

¹⁷ Nagy Imre: A magyar nép védelmében. Vitairatok és beszédek, 1955–1956. Adalékok az újkori magyar történelemhez Magyar Füzetek, Párizs. 265. o.

¹⁸ A kiadvány borítóinak tíz változatát a „Fehér könyv” is felhasználta fényképmellékletében. In: Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése. Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatal. Bp., 1958. 81. o.

socialismo”, a másikkhoz pedig azt, hogy „Álcázó borítócím: Problemes de la bombe H.” Mondhatni, amilyen kalandos úton hagyta el a könyv kézírata Magyarországot, hasonlóan fortélyos módon juthatott vissza néhány hónappal később – immár könyv alakjában.¹⁹

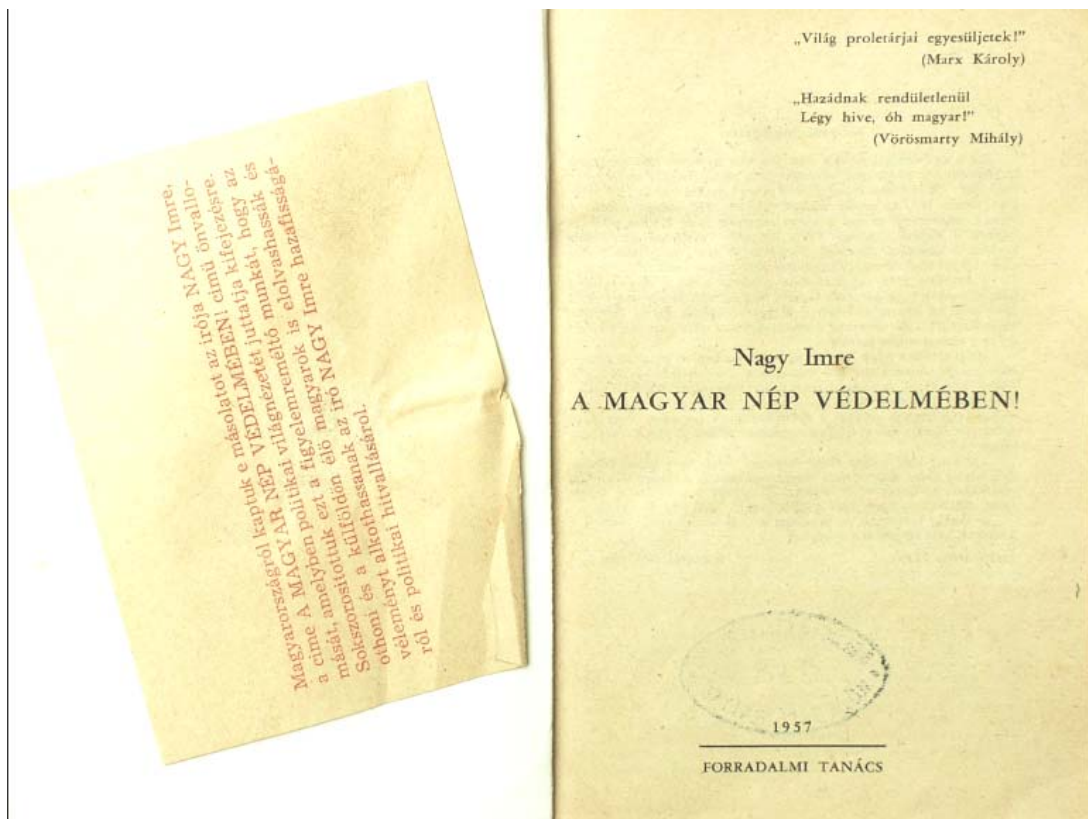

Az április-májusra elkészült könyvbe beragasztott tájékoztató cédula magyarázta meg a kiadó Forradalmi Tanács szándékait: „Magyarországról kaptuk e másolatot az írója Nagy Imre, a címe A MAGYAR NÉP VÉDELMEBEN! című önvallomását, amelyben politikai világnézetét juttatja kifejezésre. Sokszorosítottuk ezt a figyelemreméltó munkát, hogy az otthoni és a külföldön élő magyarok is elolvashassák és véleményt alkothassanak az író NAGY IMRE hazafisságáról (sic!) és politikai hitvallásáról”. Mivel annak semmi esélye nem volt, hogy az ez időtájt már a Politikai Nyomozó Főosztály vizsgálati fogságában őrzött Nagy Imre munkája legálisan beérkezessen Magyarországra, ezért gondolhatta úgy a kiadó, hogy meg kellene próbálni fiktív címmel és szerzővel ellátott fedőlappal álcázni a könyv valódi

¹⁹ Furcsa egybeesése a történetnek, hogy amint – Göncz Árpád visszaemlékezése szerint – a (baloldaliság) „A kommunizmus gyermekbetegsége” című brosúrába téve adta be a kéziratot az angol követségi autóba, hasonlóképpen több olyan Nagy Imre kiadvány érkezett vissza Magyarországra, amely szintén Lenin e munkájának borítóját használta álcázásnak.

tartalmát. Ezért jöttek létre ugyanazon kötetnek a legkülönfélébb külső borítóval leplezett, konspiratív változatai.

Az egyik fennmaradt példány külső borítóján a „HORIZONS LA REVUE DE LA PAIX 6 Année – PROBLEMES DE LA BOMBE H.” cím mellett a Numéro Special megjelölés is szerepel, továbbá a kiadvány ára: 125 fr. A belső borítón már a valódi szerző és cím olvasható, az ugyancsak itt látható két mottó viszont a kiadó saját utalása Nagy Imre munkájának szellemiségére: „Világ proletárjai egyesüljetek!” (Marx Károly); „Hazádnak rendületlenül / Légy híve, óh magyar!” (Vörösmarty Mihály).

Azt, hogy a leleményesen kitalált álcázási manőver mégsem vált be mindig, nem csak a belügyi szervek által elkobzott példányok szemléltetik, de az a jelentés is, amely a külső és belső ellenséges propaganda-tevékenységével foglalkozva 1957 őszén került a Belügyminisztérium miniszterhelyettesi értekezlete elé.²⁰ A dokumentumot szeptember 2-án vitatta meg az értekezlet, amely Horváth Gyula, a Politikai Nyomozó Főosztály II/2.

²⁰ Belügyminisztérium Miniszterhelyettesi értekezletek anyagai. 1957. július 1-1957. szeptember 16. MOL XIX-B-y 2. doboz. BM vezetői értekezlet 1957. IX. 2. 6-140/36-1957.

(elhárítási) Osztályának századosa által ismertetett előterjesztést végül elfogadta. A mintegy tizenkét oldalas beszámoló külön foglalkozott az illegális sajtóanyagok – közöttük több ízben megnevezve Nagy Imre könyvét is – Magyarországra való bejuttatásának kérdésével:

„Az imperialista országokban megjelenő sajtótermékekből a legnagyobb számban az Ausztriában megjelenő *Nemzetőr* c. emigráns lapot, az Angliában megjelenő *Irodalmi Újságot*, a Bécsi Magyar Híradót valamint az ENSZ Ötös Bizottsága jelentésével foglalkozó »Vádirat« külön számait küldik. A felsorolt emigráns lapoknak az országba való beküldése – megállapításunk szerint – az utóbbi időben szervezetetten történik. Egységes szervezetre utal a borítékolási rendszer, a kézírások azonossága, hogy a »Vádirat« c. kétoldalas terjedelmű lapnak kivétel nélkül levágták az alsó szélét, ahol valószínűleg a kiadóhivatal és az esetleges példányszám volt feltüntetve. *Hasonló tapasztalataink vannak Nagy Imre »A magyar nép védelmében« c. revizionista nézeteket tartalmazó könyvének az utóbbi időben történt tömeges méretű beküldésével is. Az érkezett példányoknál figyelemre méltó az, hogy nem az eredeti címmel, hanem általában a feladó ország ismert munkáspárti, vagy kommunista személyek megjelent könyvének borítólapját használják fel azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a postai szervek figyelmét eltereljék. Ezeket a könyveket főleg értelmiségi személyeknek, pl. ügyvédeknek, bíróknak, orvosoknak, tanároknak, újságíróknak küldik el. Rendszeresen küldik az MSZMP, KISZ, a tanácsok és pártfunkcionáriusok, valamint a gyárak és üzemek igazgatói, mérnökei és osztályvezetői címére.*” (Utolsó három mondat tintával kihúzva – r. b.)

Két oldallal később az ellenséges propaganda terjesztésével kapcsolatban ismét szóba kerül a kiadvány: „Széles körben terjesztik ellenséges, volt kizsákmányoló elemek a nyugatról beérkezett propaganda anyagokat. *Legjellemzőbb, hogy Nagy Imre, »A magyar nép védelmében« című, nyugaton megjelent és postai úton érkezett tanulmányát átcsomagolják. Előfordult, hogy a marxizmus-leninizmus kiskönyvtár kiadású borítólappal látják el és terjesztik, főleg az ifjúság és értelmiség körében. Emellett megjelent Fejér megyében és Budapesten terjesztésre került – postai úton – egy Magyar Kommunista Párt aláírású röplap. A röplap kijelenti, hogy a »Magyar Kommunisták« sosem értettek egyet a Rákosi-Gerő klikkel, sem a Kádár-féle vezetés terrorjával. Hitet tesznek október 23-a mellett, kijelentik, hogy továbbra is a Nagy Imre által meghirdetett nemzeti program alapján állnak. Rendelkezésünkre álló adatokra alapján áprilisig postai úton terjesztettek egy »Album« c., újság jellegű propagandaanyagot, amely tartalmazta az ellenforradalmi írók tevékenységének*

eszmei dicsőítését és felhívást tartalmazott a letartóztatott írók családjának anyagi támogatására. Május hónapban elfogtunk egy »Szálásival Hungarista államot!« feliratú röpcédulát. A különböző társadalmi szervezeteknek, párt és állami vezetőknek küldött névtelen levelekben ugyancsak gyakori, hogy »nacionalista« szellemben rágalmazzák a címzetteket.”

Az „ellenséges propagandával” szembeni harcot természetesen nem csak a határőrizet és a levéllenőrzés vonalán kívánta a politikai és belügyi vezetés megvívni. Nemes Dezső egy hónappal később a Politikai Bizottság tagjainak címzett levelében kijelentette: „Nagy Imrét nem eszmei-politikai nézeteiért kell bünygyileg felelősségre vonni, hanem a Népköztársaság rendje ellen irányuló cselekedeteiért, s ennek megfelelően szükséges az erre vonatkozó indoklás a törvényes eljárás esetén. Ugyanakkor Nagy Imre és társainak bünygyi tevékenysége nem jelenti azt, hogy másodrendűnek tekinthetjük az ideológiai harcot a Nagy Imre-féle »eszmei hagyaték« ellen. S ha ezt nem ismerjük el, akkor aligha fogjuk leküzdeni az elmaradást az ideológiai harc területén. (...) *A Nagy Imre-féle illegális kiadványt illegálisan terjesztik, nyugati rádiók magyar nyelven propagálták és propagálják.* E tény elől nem dughatjuk homokba a fejünket. Ha hallgatunk róla, a bizonytalan és ingadozó emberek körében azt a hangulatot erősíthetjük, hogy nem merünk rá válaszolni.”

Mindezeket Nemes Dezső „Az árulás előkészítése” című brossúrája megjelentetése mellett kardoskodva adta elő, nagyrészt Fock Jenővel vitatkozva. A Politikai Bizottság másik tagjának ugyanis az volt a véleménye, hogy mivel Nagy Imre Nyugatra juttatott könyve idehaza nem ismert, ezért – és az érvelés a Kádár-korszak későbbi időszakából is ismerős lehet – „ne csináljunk propagandát neki.” Nem helyes – teszi hozzá Fock Jenő –, hogy ha „most és a közeljövőben NI (sic!) revizionista nézeteiről órá, vagy pláne *egy illegális úton hozzánk került könyvre hivatkozva* írunk. NI-t viszont e nézetek nélkül is bíróság elé kell állítani és nem csak a kommunisták előtt kell, hogy jogos legyen ez, hanem az alkotmányhoz hű, törvénytisztelő emberek előtt is.”²¹ Nagy Imre ellen végül az MSZMP KB 1957. december 21-i döntése nyomán indították el a pert és ebben – Fock Jenő álláspontjától függetlenül – szemlátomást fontos szerepet játszottak az „illegális úton hozzánk került könyvek”.

²¹ Állásfoglalás Nemes Dezső Az árulás előkészítése c. brossúrájának megjelenéséről. Az MSZMP PB 1957. október 21-i ülésének jegyzőkönyve. MOL–M–KS 288. f. 5/49 . ő. e.

8./ Nemes elvtárs brossurájával
kapcsolatos állásfoglalás.
Előadó: Nemes Dezső elvtárs.
Hozzászóltak: Apró Antal, Somogyi
Miklós, Biszku Béla, Fehér Lajos,
Kállai Gyula, Kiss Károly elvtársak.

A Politikai Bizottság hasznosnak tartja,
hogy Nemes elvtárs: "Az árulás eszmei
előkészítése" c. brossurája megjelenjék.
Megbízta Nemes elvtársat, hogy az elhang-
zott észrevételeket vegye figyelembe és
a kiegészített anyagot nyomdábaadás előtt
a Politikai Bizottság néhány tagjának mu-
tassa meg.

Regéczy–Nagy László fenti tanúvallomását követően Nagy Imre szót kért és a következő észrevételt tette: „A vizsgálat során közölték velem, hogy idegen nyelven is megjelent a művem. A felmutatott anyag tartalma az én írásom. Az egyes fejezetekben, a sorrendben vannak differenciák, de az anyag érdemben az én írásom. Ezeket az MDP Központi Vezetősége részére írtam. Az 1955-ös, márciusi-határozatot követő időben írtam az anyagot a Központi Vezetőség tudtával. Szeptemberben, vagy októberben lettem kész vele. Az anyagot benyújtottam a Központi Vezetőséghez, utána kizártak a pártból. Arról nem volt tudomásom, hogy ez kikerült külföldre. Senkinek megbízást nem adtam arra, hogy juttassa ki. Az anyag elvi, elméleti pártálláspontok tisztázása, elemzése a velem szemben felvetett bírálatoknak. A tartalma olyan, amellyel a Központi Vezetőség számos tagja egyetértett, Kádár János is. Nem érzem a felelősségemet abban, hogy külföldre került. Ezért a felelősséget nem is vállalom: A tartalma bűnper tárgyát nem képezheti.”²²

A jegyzőkönyv természetesen nem adhatja vissza a tárgyalás magnetofon-felvételén²³ megőrződött hangzavart, amely akkor keletkezett amikor Vida Ferenc elnök – nem először – meg akarta akadályozni, hogy Kádár János neve bármilyen formában is elhangozzék a tárgyaláson²⁴. Máskor is előfordult, hogy a bíró és a vádlott, vagy egy-egy tanú és a vádlott a szembesítés során egymás szavába vágva beszéltek. A jegyzőkönyv olykor rögzítette is ezt a körülményt, pl.: „Nem érteni néhány szót, mert egyszerre kiabálnak.” Az itteni zajból a hangfelvétel nyomán csak annyi derül ki, hogy Kádár nevének említésekor Vida felcsattant:

²² Lásd 7. sz. jegyzet.

²³ Az 1958. június 9-15-e közötti tárgyalások hanganyaga 52 magnókazettán maradt fent. MOL XX-5-h. 31. d. 2-7. doboz kazetta. A június 11-i tárgyalási nap idézett szövegrészei az említett nap második kazettájának „B” oldalán találhatóak.

²⁴ Pedig a bíróság nem egyszerűen zárt tárgyalást rendelt el, de a közlési tilalmat is kimondta, tehát az elhangzottak kiszivárgásának gyakorlatilag semmi esélye nem volt.

„Arra tessék válaszolni, hogy felelős-e, hogy külföldön...”. Mire Nagy Imre: „Nem hagyja végigmondani, végigmondani...”²⁵ A jegyzőkönyv viszont mindebből annyit örökített meg: „Egyszerre kiabálnak, állandóan.”

És már csak négy nap volt hátra a vasárnap délutáni ítélethirdetésig...

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Népbírószági Tanácsa ítéleteiben elbírált cselekmények egyike sem bűncselekmény. Ezért az Elnökségi Tanács - a törvényességi óvást alaposnak találva - a törvényesítő ítéleteket a Be 290 §-ának /3/ bekezdése alapján ~~teljes~~⁽²⁵⁾ egészében hatályon kívül helyezte és a rendelkező részben felsorolt személyeket a Be 214. §-a /3/ bekezdésének a/ pontja alapján felmentette, mert a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény.

Lásd: Feljegyzés a Nagy Imre társainak felmentése érdekében indított per ítéletének szóbeli indokolásához. In: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. Szerk. Horváth Ibolya et. als., Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 4. kötet Kúriai teljes ülések. Népbírószági statisztikák. IM-állásfoglalások. Kegyelmi előterjesztések. Nagy Imre és társai ügye 1989-ben. 1995. 920. o.

²⁵ Szilbereky Jenő, a Legfelsőbb Bíróság elnöke a Nagy Imre per törvénytelenégeit elemző feljegyzésében 1989-ben megállapította: „Nem volt mód a védekezés előadására. A Népbírószág ennek lehetőségét a tények tisztázása utáni idejére halasztotta, ami azonban később elmaradt.”